

Výchova a vzdelávanie k TUR na slovenských vysokých školách

Na slovenských vysokých školách sú obsahom aj formou pripravené základné podmienky pre implementáciu výchovy a vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju. Je možné veľmi dobre nadviazať na koncepciu a všeobecne prijímanú realizáciu environmentálnej výchovy a vzdelávania (ENV), ktorá začala prenikať do výučby a vedeckého výskumu na vysokých školách už v 70. rokoch 20. storočia. Od r. 1994 sa pravidelne v trojročných intervaloch realizovali konferencie o ENV na školách v SR (posledná sa konala v decembri 2004 na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre). Na konferenciách sa hodnotil stav a trendy vývoja ENV na všetkých stupňoch škôl v SR (vrátane vysokých škôl) a v rámci neformálnej výchovy a vzdelávania. Na základe podkladov o nových akreditovaných študijných programoch, ktoré sa začali realizovať od šk. r. 2004/2005 môžeme uviesť, že v súčasnosti sú na väčšine fakúlt vysokých škôl zaradené predmety súvisiace s environmentálnou, sociálnou alebo ekonomickou dimenziou TUR. Dôležitým medzníkom významne ovplyvňujúcim vysoké školy bol predstupový proces a vstup Slovenska do Európskej únie v r. 2004. Významnou mierou sa rozšírila medzinárodná vedecká spolupráca a mobility učiteľov a študentov, a to aj v rámci problematiky súvisiacej s TUR.

Pre získanie detailnejších informácií o výchove a vzdelávaní k TUR priamo z vysokých škôl sme zostavili informatívny dotazník, ktorý bol v novembri 2006 zaslaný na 14 fakúlt v rámci 10 verejných vysokých škôl (univerzít) a na 2 ústavy SAV. Dotazník obsahoval tieto otázky:

1. Odkedy prebieha výučba venovaná problematike TUR vo vašich študijných programoch?

2. Prednáša sa problematika TUR v samostatnom predmete, alebo je integrovaná do iných (viacerých) predmetov?

3. Ktoré metódy/prístupy využívate vo svojej pedagogickej praxi pri výučbe predmetov orientovaných na TUR? (Pozn.: K otázke bol uvedený zoznam, z ktorého bolo možné vybrať, resp. ho doplniť o ďalšie metódy.)

4. Z čoho ste vychádzali pri zavádzaní nových predmetov venovaných TUR? Ak ste vychádzali napr. z pozitívnych skúseností iných domácich alebo zahraničných vysokých škôl/iných pracovísk, ako sa vám osvedčili?

5. Akú literatúru alebo učebné pomôcky využívate pri výučbe problematiky TUR?

6. Akú literatúru alebo učebné pomôcky využívajú vaši študenti pre predmety venované TUR?

7. Čo by ste odporučili zo svojich skúseností s výchovou k TUR?

8. Aká forma výučby TUR sa vám vo vašej praxi najlepšie osvedčila?

9. Ktorú dostupnú literatúru/prípadové štúdie/elektronické a audiovizuálne zdroje a pod. by ste odporučili pre výchovu a vzdelávanie k TUR?

10. Aká inovatívna forma teoretickej výučby/praktickej výučby TUR sa vám najlepšie osvedčila?

11. Iné vaše doplnenia/skúsenosti/námety/odporúčania pre výchovu a vzdelávanie k TUR.

Prehľad výsledkov dotazníkového prieskumu bol prezentovaný na konferencii venovanej Dekáde výchovy a vzdelávania k TUR v podmienkach SR, ktorá sa konala v dňoch 6. – 8. 12. 2006 v Modre z iniciatívy Slovenskej

agentúry životného prostredia a Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Aj napriek tomu, že išlo o pilotný dotazníkový prieskum, priniesol niektoré zaujímavé informácie, ktoré v ďalšom stručne uvedieme.

Z dotazníkov (ktoré zaslalo 23 učiteľov z 12 fakúlt z 10 univerzít a 2 ústavy SAV) vyplýva, že transformácia a rozšírenie ENV na výchovu a vzdelávanie k TUR sú aktuálne najmä po r. 1992. Významný podiel na tom mali výsledky Samitu Zeme v Riu de Janeiro, prijatá AGENDA 21 a tiež aktivity súvisiace s prípravou a schválením Národnej stratégie TUR pre SR (2001). Cieľom predmetov zameraných na TUR je nielen prehlbiť informácie o tejto problematike, ale tiež formovať vedomie osobnej zodpovednosti za životné prostredie a smerovanie rozvoja spoločnosti k TUR. Za veľmi dôležité sa pri výučbe TUR považuje uplatnenie interdisciplinárneho, resp. transdisciplinárneho prístupu. Pozornosť sa venuje objasneniu príčin globálnych problémov ľudstva, pričom sa kladie dôraz na vyvážený znalostný a hodnotový kontext. Viaceré aktivity nadväzujúce na predmety TUR sú zamerané tak, aby sa mohli študenti aktívne zapojiť do riešenia problémov životného prostredia a podpory smerovania k TUR v rámci svojej obce, mesta alebo regiónu. V tabuľke (pozri prílohu, s. 10) uvádzame stručný prehľad o spôsobe výučby TUR na vybraných 12 fakultách (podľa výsledkov z prieskumu realizovaného v novembri 2006, doplneného v júli 2007). Podobne by sme však mohli charakterizovať aj ďalšie fakulty slovenských vysokých škôl, ktoré majú už zavedenú výučbu problematiky TUR (napr. Stavebná fakulta STU v Bratislave, Lesnícka fakulta TU vo Zvolene, Stavebná fakulta a fakulta BERG TU v Košiciach, fakulty SPU v Nitre a ďalšie, niekoľko ilustratívnych príkladov nájdete v ďalších článkoch).

Z dotazníkov vyplýva, že problematika TUR je prevažne integrovaná do relevantných predmetov zameraných napr. na plánovanie, regionálny rozvoj, manažment, právo, verejnú správu a verejnú politiku, rozhodovacie procesy, sektorové politiky, posudzovanie vplyvov na životné prostredie, environmentálnu výchovu a pod. V prípade samostatných predmetov TUR ich súčasťou sú vždy aj prakticky zamerané cvičenia – tímové práce študentov, ktoré riešia konkrétne modelové príklady, napr. s uplatnením metódy scenárov, rolových hier a inscenačných metód, riadených rozhovorov a diskusií so starostami a ďalšími predstaviteľmi samospráv, príp. so zástupcami iných dôležitých záujmových skupín. Využívajú sa tiež formy seminárov, pracovných workshopov, ateliérovej tvorby, mediálnych tréningov, letných škôl, terénneho vyučovania, projektov riadených študentmi a ďalšie formy participatívnych metód. Uplatňujú sa predovšetkým metódy a formy „zážitkového učenia“. Veľmi dobre sa osvedčilo vytváranie e-learningových programov s názorným fotografickým a audiovizuálnym materiálom, ktoré sú osobitne vhodné pre externých študentov, ktorí nemajú toľko časových možností absolvovať tieto zručnosti priamo na

výučbe. Príkladom motivačnej súťaže venovanej problematike TUR je Súťaž o najlepšiu esej na tému: *Udržateľný spôsob života* (podrobnejšie sa tejto súťaži venuje článok M. Hubu).

Dôležitú úlohu pri zavádzaní výučby predmetov zameraných na TUR zohrali desiatky medzinárodných a domácich projektov, programov, konferencií, seminárov, domáce a zahraničné publikácie, multimediálne programy a pod. Pri zavádzaní transdisciplinárnych prístupov sú veľmi cennými partnerstvá univerzít a ďalších vysokých škôl s regionálnou a miestnou samosprávou a inými subjektmi v obci/meste/regióne (napr. s podnikateľskými subjektmi). Významným slovenským projektom podporujúcim TUR na miestnej úrovni a zároveň podporujúcim partnerstvá s univerzitami bol projekt Regióny 21. V rámci projektu boli vypracované dve metodické príručky venované miestnej Agende 21 na Slovensku, určené najmä predstaviteľom miestnej samosprávy a miestnym aktivistom. V súčasnosti sa využívajú aj ako učebné pomôcky pre predmety venované TUR na miestnej úrovni. Univerzity sa podieľajú aj na vzdelávaní samosprávy k TUR (pozri článok K. Pavličkovej).

Respondenti v dotazníkoch zdôraznili význam medzinárodnej spolupráce a organizovania medzinárodných podujatí (jedným z príkladov je konferencia v Maribore – viac pozri v článku M. Kozovej). Veľmi dobrú spoluprácu majú viaceré slovenské univerzity s Univerzitou Karlovou v Prahe, Mendelovou poľnohospodárskou a lesníckou univerzitou v Brne, Univerzitou Palackého v Olomouci (Česká republika), Univerzitou v Bristole (Veľká Británia), Stredoeurópskou univerzitou (CEU) v Budapešti, univerzitami v Srbsku (najmä univerzitami vo Vojvodine), Univerzitou vo Wageningene (Holandsko), Univerzitou Waterloo (Kanada) a ďalšími. Skúsenosti a overené metódy z týchto zahraničných univerzít boli inšpiráciou pri zavádzaní nových predmetov zameraných na TUR. Dôležitú úlohu zohrávajú medzinárodné siete univerzít tematicky zamerané na úlohy súvisiace s TUR. Ako príklad možno uviesť sieť Baltických univerzít, ktorá bola vytvorená v r. 1989 – 1991 (pozri článok L. Juríka).

Problematike TUR boli venované aj viaceré celoslovenské konferencie. Tri z nich boli organizované v kongresovom centre na Smolenickom zámku s podtitulom Smolenická výzva. Prvá konferencia tematicky nadväzovala na tematiku Agendy 21, druhá na Implementačný

program prijatý na Svetovom samite v Johannesburgu v r. 2002 a tretia sa venovala problematike integrovaného manažmentu krajiny. Tieto konferencie mali osobitný prínos v tom, že sa na nich zúčastnili zástupcovia všetkých významných skupín spoločnosti: politici, riadiaci pracovníci zo štátnej správy, samosprávy, zástupcovia akademickej sféry, odborných organizácií, mimovládnych organizácií, záujmových združení, predstavitelia cirkví a pod.

Záver

Zavádzanie predmetov venovaných problematike TUR do študijných plánov a vzdelávacích a výskumných programov tvorí jednu z dôležitých častí uplatňovania princípov TUR v rámci vysokých škôl. Predmety zamerané na TUR sú už síce na väčšine univerzít, to ale neznamená, že sa ich zúčastňujú všetci študenti (dokonca aj na prírodovedne orientovaných fakultách). Pre najbližšie roky zrejme na vysoké školy nastúpia študenti so značnými rezervami v povedomí o problematike TUR. Aj vo väzbe na túto skutočnosť odporúčali viacerí respondenti povinné zavedenie predmetu zameraného na TUR alebo integrovanie problematiky TUR do niektorého z povinných predmetov na všetkých školách a stupňoch VŠ. Vyžiada si to však v prvom rade permanentné vzdelávanie učiteľov a zvyšovanie povedomia celej spoločnosti.

Vysoké školy by mali dôsledne uplatňovať princípy TUR aj v rámci svojich riadiacich a manažérskych procesov. Cieľom by malo byť, aby sa vysoká škola ako celok stala *udržateľnou vysokou školou*. Práve praktická realizácia princípov TUR v manažmente vysokých škôl a študentských internátov je najslabšou časťou implementácie princípov TUR v rámci slovenských vysokých škôl. Vedenia a administratíva univerzít (okrem výnimiek) pre-

javuje malý záujem o zavádzanie environmentálnych manažérskych systémov, keďže finančné zdroje ledva stačia na bežný chod. Štátuty ani iné zásadné dokumenty (napr. Koncepcia rozvoja vysokých škôl pre 21. storočie) neobsahujú žiadnu informáciu ako rozvíjať udržateľné vysoké školy. Celkové povedomie manažmentu a administratívnych pracovníkov (okrem environmentálne orientovaných a „osvietených“ riadiacich pracovníkov) je na viacerých vysokých školách ešte nízke. Je to však aj dôsledkom celkovej spoločenskej klímy - ani naši politici a vrcholoví manažéri si pojem TUR a jeho význam ešte neosvojili.

Vysoké školy by mali plniť aj úlohu kľúčových miestnych vzdelávacích centier pre región, v ktorom pôsobia. Dnes sú vo svete stovky pozitívnych príkladov takto orientovaných vysokých škôl. Veľmi pekným príkladom je napr. Univerzita v Lüneburgu, kde majú zavedené uplatňovanie zásad miestnej Agendy 21 v rámci celého univerzitného areálu, ako aj v rámci študentských internátov. Významnú úlohu v celom tomto procese hrajú aktivity podporujúce zavádzanie princípov TUR „zdola nahor“. Osobitne dôležitú úlohu v celom procese zohrajú študenti vysokých škôl (pozri článok L. Némethyovej et al.).

Na záver by sme si mohli položiť otázku: Vyžaduje si TUR nový typ vysokej školy? Ak si pozorne preštudujeme medzinárodné záväzné dokumenty a tiež medzinárodné iniciatívne dokumenty venované TUR môžeme konštatovať, že je potrebná zásadná zmena v dnešnom type vysokých škôl. Súčasná spoločnosť založená na vedomostiach vyžaduje modernizáciu a organizačné zmeny na vysokých školách (pozri článok M. Kozovej a M. Sedlačka). K systémovému zavedeniu princípov TUR do všetkých oblastí vysokého školstva by mal prispieť pripra-

vený Akčný plán výchovy a vzdelávania k TUR v SR (MŠ SR a MŽP SR), ktorého znenie je publikované v prílohe tohto čísla Enviromagazínu.

Podakovanie

Dovolujem si poďakovať za zaslanie vyplnených dotazníkov a za poskytnutie podkladov k problematike výchovy udržateľného rozvoja na slovenských vysokých školách týmto kolegom:

Univerzita Komenského v Bratislave (PriF) – Dr. Viera Chrenščová a FSEV – Ing. Michal Sedlačko, PhD. MSc.; Slovenská technická univerzita v Bratislave (FA) – prof. Ing. arch. Maroš Finka, PhD. a MfF v Trnave – RNDr. Miroslav Rusko, PhD.; Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (FPV) – RNDr. František Petrovič, PhD.; Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre (FZKI) – doc. Ing. Ľubica Feriancová, PhD, Ing. Ľuboš Jurík, PhD., Ing. Daniela Krajčovičová; PhD., Ing. Mária Bihuňová; Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (FPV) – PaedDr. Soňa Vincíková, PhD., PhDr. Marta Halašová, Ing. Ján Tomaškin, PhD.; Technická univerzita vo Zvolene (FEE) – Ing. Andrea Diviaková; PhD., Mgr. Sylvia Surovcová, Ing. Zuzana Gallayová; Technická univerzita v Košiciach (StF) – prof. Ing. Milan Majerník, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku (PedF) – doc. RNDr. Rudolf Novodomec, CSc. a Ing. Jozef Macko, Žilinská univerzita (StF) – prof. Ing. Ján Čelko, CSc. a ďalší kolegovia z fakulty; Prešovská univerzita (FHaPV) – prof. RNDr. Eva Michaeli, CSc.; Ústav krajinnej ekológie SAV v Bratislave – Dr. Zita Izakovičová, PhD.; Geografický ústav SAV v Bratislave – prof. RNDr. Mikuláš Huba, CSc. a RNDr. Vladimír Ira, CSc.

Mária Kozová, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, kozova@fns.uniba.sk

Stredoškolskí učitelia sa vzdelávajú na Prírodovedeckej fakulte UK

Prehĺbenie, zdokonalenie a rozšírenie odborných a pedagogických spôsobilostí ponúkol učiteľom projekt Európskeho sociálneho fondu *Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského – poskytovateľ a garant celoživotného vzdelávania učiteľov prírodovedných predmetov*, ktorého hlavným cieľom bolo zvýšenie kvalifikovanosti a odbornosti pedagogických pracovníkov v oblasti prírodovedného vzdelávania. Pozostával zo štyroch subprojektov a jeho súčasťou bol subprojekt *Environmentálne vzdelávanie učiteľov stredných škôl*, ktorý zabezpečovala Katedra krajinnej ekológie v spolupráci s ostatnými katedrami Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Jeho cieľom bolo umožniť pedagógom stredných škôl prehĺbiť, zdokonaľiť a rozšíriť si vedomosti v oblasti ekológie a environmentalistiky a zároveň sa oboznámiť s interaktívnymi formami práce, ktoré môžu aplikovať pri výučbe na školách.

Subprojekt predstavoval ucelený systém blokov prednášok a praktických cvičení. Poukazoval na potrebu využívania pokusov vo výučbe, ktoré umožňujú vytvoriť kladný vzťah žiaka k predmetu. Veď výučba je často úspešná a zaručuje trvalé vedomosti žiakov len vtedy, ak je opretá o metódy samostatnej práce žiakov, a to hlavne o pozorovanie a o pokus.

V školskom roku 2005/2006 sa subprojektu zúčastnilo 13 učiteľov zo stredných škôl Bratislavského kraja. Účastníci spoznali rad jednoduchších či zložitejších pokusov stanovujúcich kvalitu zložiek životného prostredia a prostredníctvom

pokusov sa oboznámili s negatívnymi účinkami ľudských činností na životné prostredie. V rámci prednášok boli učitelia oboznámení s problematikou zvolených tematických okruhov s ohľadom na odbornú zložku vzdelávania a aplikáciu v odbornej praxi. Okrem prednášok prebiehali tvorivé dielne, koordinovaná diskusia, využívali sa interaktívne formy práce, situačné a inscenačné metódy, problémová metóda, projektová metóda, brainstorming, hra a experiment.

Tematické okruhy tvorili: História a stav environmentálnej výchovy v SR a vo svete, Zachovanie biodiverzity, Aktuálne problémy životného prostredia (znečistenie, odlesňovanie, skleníkový efekt, kyslé dažde, ozónová diera a i.), Odpadové hospodárstvo, Starostlivosť o životné prostredie (ochrana prírody, sledovanie stavu životného prostredia, monitoring, manažment a plánovanie krajiny), Ľudská populácia a prostredie, Aktivity v oblasti environmentálnej výchovy (hry, tvorba pracovných listov a posterov, žiacke projekty), Experimenty (vzduch, voda, pôda, energia, odpady, korózia)

Na základe záverečného monitoringu sme zistili, že učitelia boli veľmi spokojní, vzdelávacia aktivita ich zaujala. Účastníci kurzu uviedli, že získali na kurze nové poznatky, nápady a inšpirácie. Z odprednášaných tém ich zaujala predovšetkým téma

Zachovanie biodiverzity a Experimenty zamerané na zložky životného prostredia. Učitelia na záver konštatovali, že kurz splnil ich očakávanie a nové poznatky určite využijú v praxi. Uvítali i metodický materiál CD, ktorý na záver kurzu obdržali.

(Pozn: Tento príspevok vznikol ako súčasť projektu Európskeho sociálneho fondu „Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského – poskytovateľ a garant celoživotného vzdelávania učiteľov prírodovedných predmetov“.)

RNDr. Viera Chrenščová

UK Bratislava, Katedra krajinnej ekológie Prírodovedeckej fakulty

Učiteľia experimentujú

Vysoké školstvo je v procese prechodu spoločnosti k trvalej udržateľnosti kľúčovým hráčom

Vysoké školy (VŠ), ako centrá vedy a výskumu, vytvárajú poznanie – a majú potenciál vytvárať a šíriť aj multidisciplinárne poznanie, ktoré je z hľadiska úloh na uskutočnenie tohto prechodu nevyhnutným. Budúci absolventi VŠ budú zastávať vysoké pozície v štátnej a verejnej správe, firmách, mimovládnych a medzinárodných organizáciách. Preto je žiaduce, aby VŠ ako výchovné, vzdelávacie a vedecké inštitúcie toto poznanie odovzdali svojim študentom, resp. umožnili študentom získať kompetencie, ktoré umožnia spomenutý prechod k trvalej udržateľnosti uskutočniť. Viaceré strategické dokumenty konštatujú, že v súčasnosti len málokto absolvent opúšťa školu s predstavou ako konkrétne prispieť k budúcemu spoločenskému alebo hospodárskemu rozvoju trvalo udržateľným spôsobom. VŠ vo vyspelých spoločnostiach hrajú aj rolu lídrov v uplatňovaní princípov trvalo udržateľného rozvoja (TUR) prostredníctvom dobrovoľných záväzkov aj na seba a svoje partnerské inštitúcie. Ako organizácie sú aj spotrebiteľmi a zamestnávateľmi – preto trvalo udržateľné VŠ rozvíjajú schopnosti trvalo udržateľnej prevádzky a riadenia (ktoré sa týkajú spotreby energie a materiálov, tvorby a nakladania s odpadmi, dopravy, stravovania, obstarávania výrobkov a služieb, personálnej politiky). Odborníci z VŠ ovplyvňujú spoločenské dianie aj ďalšími činnosťami – napríklad sa podieľajú na tvorbe učebníc pre ZŠ a SŠ, prispievajú do periodickej tlače a populárnych publikácií, vedú diskusie na internetových fórach a blogoch.

Cieľom článku je informovať širokú komunitu vysokoškolských učiteľov, manažment VŠ, ako aj študentov VŠ o aktivitách, ktoré podporujú smerovanie VŠ k TUR. V súčasnosti sú už vytvorené rôzne medzinárodné siete a partnerstvá podporujúce implementáciu princípov TUR v rámci VŠ. Z pohľadu Slovenska je osobitne významný *Akčný plán výchovy a vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju Slovenskej republiky* (MŠ SR, MŽP SR, január 2007). Pre jeho účinnú implementáciu je potrebné prepojiť túto „iniciatívu zhora“ s konkrétnymi aktivitami na úrovni jednotlivých VŠ. Autori v článku predkladajú návrhy, ktoré by mohli prispieť k postupnému naplneniu požiadaviek trvalo udržateľných VŠ aj na Slovensku.

„Európsky priestor vysokoškolského vzdelávania musí byť otvorený a atraktívny pre iné časti sveta. náš príspevok k dosiahnutiu vzdelania pre všetkých by mal byť založený na princípe trvalo udržateľného rozvoja a byť v súlade s prebiehajúcou medzinárodnou prácou na rozvíjaní osnov pre dosiahnutie kvality vo vysokoškolskom vzdelávaní bez hraníc. Opätovne zdôrazňujeme, že v medzinárodnej akademickej spolupráci musia prevážiť akademicke hodnoty.“

Komuniké európskych ministrov zodpovedných za vysoké školstvo z Bergenu, 2005

Smerovanie univerzít k TUR je v zahraničí silným javom. Významným impulzom je aj Stratégia EHK OSN pre výchovu k trvalo udržateľnému rozvoju (Vilnius 2005). Stratégia EHK je príspevkom k Rámcom

pre návrh implementačného programu pre Desaťročie výchovy pre TUR, ktorý prijala organizácia OSN pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO). K princípom TUR sa hlási napr. Medzinárodná asociácia univerzít (IAU), združujúca viac než 650 univerzít, mnohé z nich z regiónu strednej Európy. Vzniklo aj niekoľko združení univerzít špecificky orientovaných na túto tému:

- na základe deklarácie z Talloires (1990) vznikla v r. 1994 (zastúpením prevažne severoamerická) Asociácia univerzitných lídrov pre trvalo udržateľnú budúcnosť (ULSF – www.ulsf.org). Táto sieť funguje ako sekretariát pre viac ako 280 signatárov deklarácie z viac ako 40 krajín. Deklarácia podporuje výchovu k TUR založenú na Charte Zeme;

- európska sieť Copernicus Campus (www.copernicus-campus.org) a jej Lüneburgská deklarácia bola založená v r. 1988 Európskou rektorskou konferenciou. Svojou Univerzitnou chartou za udržateľný rozvoj, podpísanou v r. 1993 predstaviteľmi 281 univerzít z 37 krajín (v súčasnosti je to už viac ako 320 z 38 krajín) ponúka koncept udržateľného rozvoja v kombinácii so základnými univerzitnými hodnotami, akými sú solidarita, demokracia, spravodlivosť a rovnosť, s cieľom zabezpečenia ekonomickej vitality a ochrany životného prostredia (*pozri v článku M. Kozovej*);

- americké Konzorcium asociácií vysokoškolského vzdelávania k TUR; a významné konzorcium Globálne partnerstvo vysokých škôl pre trvalú udržateľnosť (GHESP), vytvorené partnermi Copernicus Campus, ULSF, IAU a UNESCO (2002) - bolo podpísané v rámci Svetového samitu o TUR (WSSD). Partnerský akčný plán bol podpísaný v januári 2005. Cieľom tohto partnerstva je: (a) prispieť k lepšiemu porozumeniu a efektívnejšej implementácii stratégií pre uplatňovanie

TUR na univerzitách a ďalších VŠ, (b) identifikovať, spolupodieľať a rozširovať ďalej efektívne stratégie, modely a príklady dobrej praxe na zlepšenie vysokoškolského vzdelávania v oblasti TUR, (c) vypracovať odporúčania na vysokoškolské vzdelávanie k TUR v spolupráci s kľúčovými aktérmi zo Severu a Juhu, (d) pracovať v úzkom prepojení so systémami OSN a rozpracovať a implementovať tento spoločný akčný plán zameraný na dosiahnutie spoločných cieľov (pozri www.unesco.org/iau/sd);

- pre SR je možno aktuálny európsky proces medziuniverzitného dialógu Uni21 www.hochschulplattform-uni21.de/uni21_new.html, ktorý sa snaží vedenou diskusiou o roli VŠ vo vzťahu k dosahovaniu trvalo udržateľnej budúcnosti dosiahnuť vzájomné porozumenie o ústredných úlohách, ktoré z nej pre VŠ vyplývajú.

Na Slovensku je v súčasnosti 33 univerzít a iných VŠ, z toho je 20 verejných, 10 súkromných a 3 štátne (zoznam všetkých VŠ je na stránke www.minedu.sk). Vysoké školy (ruka v ruke s výskumnými ústavmi) sú autonómni a nezávislí nositelia spoločensky prínosného myslenia a hodnôt, centrá nových prístupov a dobrej praxe, ktoré sa rôznymi mechanizmami šíria aj do ďalších inštitucionálnych sfér spoločnosti. Preto, keď chce vláda zaviesť určité zmeny na úrovni vysokého školstva, mala by to robiť tak, aby nenarušila dôveru, ktorú VŠ v spoločnosti vďaka svojej slobode a spoločenskej zodpovednosti požívajú. Tejto zásade by mala byť podriadená aj časť pripravovaného *Akčného plánu výchovy a vzdelávania k TUR v SR*, týkajúca sa vysokého školstva. Akčný plán je rozdelený na tri časti: prvá je venovaná prierezovým úlohám, dôležitým pre všetky sektory výchovy a vzdelávania (formálne, neformálne a informálne), druhá časť je venovaná regionálnemu

školsťu a ďalšiemu vzdelávaniu a tretia vysokému školstvu (pozri prílohu, s. 5 - 9).

V Slovenskej republike je iniciatíva na väčšine VŠ a výskumných ústavov o širšiu implementáciu princípov TUR do svojich študijných programov už v súčasnosti pomerne na dobrej úrovni (pozri článok M. Kozovej). Zatiaľ je však malý záujem o systémové uplatnenie princípov TUR do celkovej organizácie vzdelávacích aktivít, výskumu či prevádzky a riadenia. Akčný plán má za cieľ vhodne zvolenými nástrojmi takýto záujem povzbudiť a zároveň umožniť prepojenie prechodu k trvalo udržateľným univerzitám s procesom skvalitňovania VŠ vzdelávania v spomenutých piatich pilieroch (pozri prílohu, s. 8).

Trvalo udržateľná univerzita zlepšuje život študenta, je učiacou sa univerzitou, spravodlivou a etickou univerzitou, univerzitou rovných príležitostí, dobre spravovanou univerzitou, otvorenou školou, inštitúciou neustále znižujúcou vlastné negatívne vplyvy na životné prostredie, spoločnosť a hospodárstvo, komunikujúcou univerzitou a univerzitou partnerstiev. Trvalo udržateľná univerzita adresuje výzvy, ktoré stoja pred spoločnosťou - umožňuje študentom rozvinúť hodnoty, zručnosti a znalosti potrebné na ich príspevanie k TUR; posilňuje prepojenia na firmy, okolitú komunitu, občiansku spoločnosť, vládu a ďalšie zainteresované skupiny s cieľom dosahovania TUR; prostredníctvom výskumu buduje potrebné nové zručnosti, znalosti a nástroje.

Podľa HEFCE (Higher Education Funding Council for England): Trvalo udržateľný rozvoj vo vysokoškolskom vzdelávaní

Na uskutočnenie prechodu smerom k udržateľným univerzitám/VŠ sú potrebné *inštitucionálne kapacity* - prístup k dostatočným znalostiam, zručnostiam a kompetenciám na kľúčových miestach organizačnej štruktúry univerzít a zároveň schopnosť sa učiť. Princípy TUR ako integrácia environmentálnych, ekonomických a sociálnych otázok do odvetvových tém, participatívne metódy výučby, dôraz na celostnú výchovu človeka, zvýšenie prístupu k vzdelávaniu by sa mali stať súčasťou uskutočňovanej *výchovy a vzdelávania*, aj mimoškolských aktivít. TUR by sa mal stať osvojovanou témou aj vo *výskume* (vrátane pedagogického výskumu), čo, medziiným, vyžaduje aj zvýšenie schopnosti uskutočňovať multidisciplinárny a transdisciplinárny výskum. VŠ ako prevádzkovatelia budov, zamestnávateľia a spotrebiteľia

môžu uplatňovať spomenutú trvalo udržateľnú prevádzku a riadenie, t. j. prijať stratégiu zvyšovania *inštitucionálnej výkonnosti*. O týchto krokoch je potrebné komunikovať a získavať pre ne širokú podporu vnútri univerzít aj v ich externom prostredí, stavať na existujúcich skúsenostiach a odovzdávať ich ďalej, nadväzovať partnerstvá, t. j. uskutočňovať *komunikáciu, koordináciu a kooperáciu* orientovanú na trvalo udržateľný rozvoj.

Za prípravu akčného plánu je zodpovedná Komisia pre výchovu a vzdelávanie k TUR, ktorá je nadzorným poradným orgánom MŠ SR a MŽP SR. Komisia sa člení do viacerých pracovných skupín. Členmi pracovnej skupiny pre oblasť vysokoškolského vzdelávania sú aj obaja autori tohto textu. Úlohou tejto pracovnej skupiny bude predovšetkým zabezpečovať komunikáciu medzi komisiou a novým reprezentatívnym orgánom VŠ, spočiatku neformálnym a zloženým z ľudí s predchádzajúcimi skúsenosťami s výchovou a vzdelávaním k TUR. Do roku 2015 je potrebné v rámci VŠ zabezpečiť nasledujúce úlohy:

- zmapovať súčasnú situáciu v kompetenciách a profiloch absolventov, v existujúcich personálnych a inštitucionálnych kapacitách;
- zdefinovať rámcové princípy trvalej udržateľnosti VŠ a poskytnúť pomoc každej VŠ pri definovaní jej vlastnej vízie trvalej udržateľnosti, kritérií TUR, cieľov a priorít a akčného plánu;
- komunikovať potenciálne úžitky TUR v nadväznosti na súčasnú diskusiu o stave VŠ a takto podporovať vznik inštitucionálnych a personálnych lídrov;
- zabezpečovať dlhodobú a otvorenú diskusiu medzi aktérmi v sektore vysokoškolského vzdelávania, čo asi znamená podporovať viacero diskusií súčasne: na úrovni vedenia univerzít, na úrovni organizácií zabezpečujúcich vzdelávanie VŠ pedagógov, na úrovni konkrétnych špecializovaných orgánov a pracovísk univerzít, na

úrovni študentských organizácií, na úrovni odborných organizácií, odvetvových združení, profesijných komôr, zamestnávateľov a iných zainteresovaných skupín, a nájsť nástroje na ich zapojenie;

- poskytovať odbornú podporu inštitucionálnym a personálnym lídrom v oblasti trvalej udržateľnosti VŠ na spomenutých úrovniach a nájsť nástroje na zabezpečenie udržateľnosti zmien a organizačného učenia zapojených VŠ a ich častí;

- umožniť výmenu informácií a dobrej praxe v pokroku smerom k trvalo udržateľným univerzitám;

- nájsť nástroje na meranie stavu a pokroku VŠ smerom k TUR;

- publikovať výročné správy o stave VŠ v kontexte TUR;

- sprostredkovať a podporovať medzinárodnú komunikáciu a získavanie zahraničných skúseností, zapojenie sa do medzinárodných učiacich sa sietí VŠ, ako napr. Copernicus Campus;

- zabezpečiť integrovanie TUR do prípravy učiteľov a ďalšieho vzdelávania učiteľov, ako aj do pedagogického výskumu;

- podporovať výskumné partnerstvá k TUR;

- stimulovať vznik tematických grantových schém a iných finančných nástrojov.

Považujeme za ideálne, ak sa implementovanie TUR do vysokoškolského vzdelávania nebude uskutočňovať direktívnym a centralizovaným spôsobom. Spomenutý iniciatívny orgán alebo jeho formalizovaný nástupca (reprezentatívny orgán vysokých škôl podporujúci implementáciu TUR) bude mať za úlohu koordinovať a podporovať jednotlivé VŠ a výskumné ústavy alebo ich pracoviská vo formulovaní a naplňaní ich vlastných stratégií TUR. Bude teda založený na pluralitnom prístupe, vo viere, že trvalá udržateľnosť sa dá, stavajúci na existujúcich individuálnych silných stránkach jednotlivých inštitúcií, dosiahnuť rôznymi spôsobmi. Namiesto pevných a formálnych cieľov považujeme za dôležitú otvorenú diskusiu o úspechoch a neúspechoch. Budeme tiež veľmi radi, ak od vás dostaneme pripomienky či návrhy na spoluprácu - tento článok má slúžiť ako otvorená diskusia, ktorá, dúfame, prekročí hranice jednotlivých vedných disciplín a študijných odborov.

Michal Sedlačko, Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Ústav verejnej politiky
Mária Kozová, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra krajinej ekológie

Odporúčaný časopis k výskumu a výučbe trvalo udržateľného rozvoja

International Journal of Sustainability in Higher Education - poslaním časopisu je pomôcť zaviesť výučbu TUR na vysokých školách. V časopise sú publikované teoretické prístupy, praktické skúsenosti, výsledky projektov a prípadové štúdie a jeho cieľom je šíriť poznatky súvisiace s trvalou udržateľnosťou a a ich súvislosti s úlohami univerzít. Zaujímavé články venované aplikácii transdisciplinárnych prípadových štúdií ako nástroja pre organizovanie výučby TUR môžete nájsť v roč. 7, číslo 3, 2006. Elektronický prístup k časopisu je cez stránku www.emeraldinsight.com/1467-6370.htm, viac informácií o časopise je možné získať na stránke www.emeraldinsight.com/ijshe.htm.

